

Waldheim-Nemessányi Mihály karpaszományos őrmestert a Károly király laktanyából elsőként küldték ki Ukrajnába. A fiatal orvos számított rá, mivel a katonák közt egészségügyiekből volt a legkevesebb. Családjától alig volt ideje elbúcsúzni. A tisztek a doktort egymás közt tegezve borúsán mondogatták: – Misikém, nézz a térképre. A távolság irdatlan. Ha beáll a tél, az utánpótlás nem jut el ideig.

Darnay ezredes csak annyit tett hozzá: – Akármilyen hosszú, a mi dolgunk a megszállt területek pacifikálása a Brjanszki erdőben, a Pripjaty mocsaraknál. A front odébb van.

– Süppedős, szúnyogos? – kérdezte egy őrnagy.

– Fene tudja. Télen befagy fenékig.

Több szó nem esett, az ezredes az imbolygó vasúti fülke ajtaját halkán betéve távozott. A többiek meglepődtek, mert Darnay erős kifejezéseket sose használ. Cingár, szemüveges külsejére, választékos modorára nézve inkább tudósnek vagy tanárembernek látszik. Műveltsége, humánus bánásmódja az alantasokkal a szigorra nevelt ludovikás tisztek közt meglepő, de hozzászoktak, végül az ezredest kifejezetten megszerették. Következetessége nem hibázik, szakmai tudása kivált nem, de sose emeli föl a hangját. Épp ezzel éri el, hogy hallgassanak rá és a parancsokat kérdés nélkül teljesítsék. A törzsben alig van ellenlábasa; csupán néhányan a ranglétrán megrekedt elégedetlenek közt.

A magyar-német csapatokkal dugig telt vonat a pórekocsin nyújtózó légvédelmi ágyúkkal átkelt a Keleti Kárpátokon, majd a síkon négy napon át tekergett. Szétlőtt, fölétgett falvakon keresztül, frissen fektetett vágányokon araszoltak, sűrűn megálltak, szemet, vizet vételeztek és vánszorogtak tovább. A németek a frontról érkező győzelmi hírek hallatán a Horst Wessel Lied-et, az Erikát és a Wenn die Soldaten-t üvöltve énekelték, tábori zenekaruk meg harsogta a Preussische march-ot. Ha egy állomáson áthaladtak, az emberek összeverődve szótlán hallgatták. A vonatot csak a Sztjepan Bandera-féle kollaboráns ukrán hadsereg képviselői fogadták éljenezve, de a szerelvény az ő kedvükért se lassított. A magyarok csodálkoztak – lám, a németek indulóikat nem unják –, mert nemigen volt kedvük danolászni. Néhány tiszt úgy vélte, a szövetségi hűség miatt muszáj bekapcsolódniuk, de az ezredes fanyar mosolya láttán elhalkultak, végül abbahagyták.

1942 július közepén fullasztó hőségben megérkezett a dandár második csoportja, még kedvetlenebbül. Fogadásukra Darnay és törzskara kikocsizott az omladozó vasútállomásra – parancsnoki autójuk még nem volt, csak a Wehrmachtnek –, feszesen tiszteltek, egy alezredes rövid, pattogó jelentésben beszámolt, végül a menetoszlop elmasírozott a táborba. Az embereket a hadtáp tisztesei a barakkokban és légénységi

sátrakban ordítóva elszállásolták és kiosztották az ebédet. Szótlan befalták, de egyikük csak kibökte: – Jó magyar gulyás!

Dúlásig ettek, a kondérokat kitörölgették, végül szétozlottak, ki a latrinák felé, ki a sátrakba vagy egy csenevész facsoport szélére. Árnyék ott sincs, de a tábortól odébb léptek s az idegen tájat közönyösen nézegették. Sokan még a falujuk határát sem hagyták el, vagy legföljebb a szomszéd mezővároskáig jutottak.

Az ezredes másnap kora reggel összehívta a törzskart, hogy a kialakult helyzetről tájékoztatasson. Kissé ironikusan azzal kezdte:

– Megnevezésünk a 8.-ik határvadász dandár. Noha a mi határunk messze nyugat felé, a front jóval keletebbre van. A másik csoport az 1. hegyidandár, csakhogy nincs hegy errefelé. A szomszéd Vinnyica egy porfészek. Remélem, az is marad. A harcokba nem szükséges közvetlenül beavatkoznunk.

A tisztéken végighordozva szemüveges tekintetét, halkán folytatta:

– Érkezéskor jelentést kaptam a környéken bujkáló orvlövészekről és a helyiek rokonszenvéről. A németek azt akarják, hogy szervezzek partizánvadász alakulatokat. Nem mondtam nemet, de kérésüket nem fogom teljesíteni. Uraim, az ilyesmi elaknázással, lesből támadással, a sínek fölrobbantásával jár. Nincs terepismeretünk, nem beszéljük a nyelvet, de a lakosságot magunk ellen hergelnénk. Fölös emberveszteséget nem vállalok. A mi feladatunk a vasútbiztosítás. A létszám több száz kilométerre kevés, de őrzáratozással megoldható.

Egy tiszt fölállt és szót kért, Darnay bólintott, a százados belekezdett.

– Ezredes úr! Ha a német elképzelést szabotáljuk, hogy magyarazza meg? A hadbíróság Önt és közvetlen alárendeltjeit lefokozhatja.

– A döntés ódiúmat vállalom.

– Még egy fölvetést megenged?

– Mondja.

– Taktikailag német alárendeltségbe tartozunk. A magyar hadvezetés csak fegyelmi- és ellátási ügyekben illetékes. Kérdés, hogy reagál a tábori csendőrség és Wehrmacht.

– Százados úr, hadd hívjam föl újfent szíves figyelmét: folyamatosan őrzáratozunk. A szakaszokat partizánvadászoknak nevezzük, de a falvakban nem szervezünk házkutatást. A parasztok kihallgatását igyekszünk kerülni. Pusztá gyanú vagy megalapozatlan föltevések nyomán letartóztatást nem foganatosítunk. Másképp a dandárnak egy perc nyugta se lenne. Önök és én elsősorban a saját embereinkért vagyunk felelősek. Kérdés?

A törzstisztek mélyen hallgattak. Darnay válasza nem csak kielégítőnek, megnyugtatónak tűnt. Senki sem akart az erdős mocsárvidéken rejtőző lesipuskásokkal, robbantókkal, láthatatlan ellenséggel hadakozni. Más a támadás és ellentámadás, megint más felvenni a küzdelmet a lappangó partizánokkal. Helyismeretükkel, családi-rokoni kapcsolataikkal, elszántságukkal minden esély az ő oldalukon áll.

Darnay kivárt, végül a tisztai gyűlést feloszlatta és borús lélekkel távozott. Nem táplált illúziókat, mert tudta, lesz, aki besűgja a németeknek. Bár az is lehet, az élet-öszön és a bajtársiasság erősebbnek bizonyul.

A PÁRÁS-SZÚNYOGOS HŐSÉGBEN a napok eseménytelenül múladoztak. A német hadosztálykörzetből néha odáig hallott egy-egy robbanás, elszórt fegyverropogás, de a táborban a zibongást csak a gulyáságyúk fortyogása, pattogó tűz, parancskiadás, gyakorlatozás, a tisztek és a katonák tereferéje verte föl. Nemessányinak legfőljebb gyomorrontással, hasmenéssel, zúzódásokkal és kelésekkel volt dolga. Sebészését nem kellett használnia, egészen addig, míg a hevenyészett kórházba hordágyon becipeltek két német katonát. Egyikük taposóaknára lépett, a másikat hátba lötték. A doktor kirakosgatta az eszközeit, a szanitéc vizet forralt, kicsomagolta a tampont és a gézt, végül szolgálatkészben a műtőasztalok mellé állt. Nemessányi tudta, az orvoshiány a németeknél is nyomasztó. Pár egyetemi évét Heidelbergben végezte – kisgyerek kora óta jól beszél németül és franciául – így hát a hörgő sebesültek kísérőivel könnyű volt szót érteni. Nem mintha magától nem tudta volna, mi a teendő, de a németeket úgy-ahogy megnyugtatta. A két katonába altatót fecskendezett, majd ide-oda lépkedve lázasan operált. Az akna-robbanás sérültjét térből csonkolta, a másiból csak a golyót kellett csipesszel kiemelni és sebet összevarrni. Kísérőik közönyösen várakoztak, végül pattogva elköszöntek. Arra sem voltak kíváncsiak, mikor jöhetnek értük.

- Megvan a gondjuk... – morogta a szanitéc.
- Mire gondol tizedes?
- Rettegnek a partizánoktól. Magukra hozták a bajt.
- Minket is utolérhet.

Darnay döntése a szanitécéhez is eljutott, de a választól az eszméletlen, holtsápadt katonák látványa elvette a kedvét. Nemessányit pár napja ismerte. Még nem alakult ki köztük bizalom. Parasztyerekként a tisztektől, a diplomásoktól, az összes feljebbvalótól idegenkedve jobbnak látta hallgatni. Az orvos megérezte s a beszélgetést nem szorgalmazta. Tudta, orvos-műtőssegéd szoros kapcsolatához idő kell, kivált, ha a jóember gyakorlatlan –, ahogy maga is.

– A németeket kétóránként megvizsgálom – közölte. – Takarítson, fertőtlenítse a műszereket, azután távozhat.

A barakkból kilépve, dolga nem lévén a körlet felé ballagott, fölnezzett az égre, meglátott egy szárguldo Messerschmitt vadászgépet, legyintett és továbbállt. Majd belebotlott az ezredesbe. – Bocsánatot kérek – motyogta. Darnay kesernyésen mosolygott:

- Ne nézegesse őrmester. Lesz alkalma eleget látni. A műtét sikerült?
- Ezredes úrnak alázasosan jelentem...
- Túléllek?
- Holnap megmondom.
- Attól tartok, sok munkája lesz.

– Számítok rá.

– Békeidőben doktor úrnak nevezném. A hadseregben bizalmaskodás. A feleségem ezredesnek szólít. Otthon és barátnői közt is akként emleget. Idővel hozzászoktam. A családban csak az unokaöcsém hív Kálmán bácsinak. Furcsa, nemdebár?

Nemessányi éktelen zavarba jött. Efféle, már-már bizalmas közlésre nem számított, csakhogy Darnay szemüvege kíváncsian szegeződött rá. Válaszolnia kellett, így hát megkockáztatta:

– Ezredes úr rangja is, személyisége is tekintélyt parancsol. S ha megengedi, nem sok ilyen törzstiszthez volt szerencsém. Hadd tegyem hozzá: ön felettébb emberséges.

– Inkább észszerű. Itt a humánusmot luxusnak tartják. Én pedig úgy vélem, némi jóakarattal katonáink éppúgy, mint az ellenséges lakosság, megnyerhető. Végtere is nem polgári személyek ellen harcolunk. Na, menjen és végezze a dolgát.

Biccentett és merev léptekkel távozott.

Kisvártatva a doktorhoz lépett egy unatkozó főhadnagy.

– Mit akart az öreg?

– Arról beszélgettünk, hogy a neje is ezredesnek szólítja.

– Nem csodálom. Csak azon, hogy veled is közölte.

– Úgy tűnik, magának való.

– Az, de háborúban az orvos nagyhatalom. Érdemes veled jóba lenni.

– Nekem a sérültek egyformák. Ezredes vagy baka, mindegy.

A főhadnagy erre nem tudott válaszolni, bosszúsán elvigyorodott és odébbállt.

A német hadosztálykörzetben az emberveszteség egyre szaporodott. Nemessányi segélyhelyére három-négynaponta szállítottak katonákat, lőtt sebbel vagy taposóaknáktól, kézigránátoktól, házilag eszkábált robbanóeszközöktől roncsoltan. A partizánháború mind veszedelmesebb méreteket öltött. A Wehrmacht a halottakra a falvak fölégetésével, csoportos kivégzéssel, bombázással válaszolt. Brjanszk környéke csatatérre vált, mintha a fronton lennének. Pár hét után a magyar körzet nyugalma a németek gyanakvását nemcsak fölkelte, meg is erősítette. Darnaytól dühödten követelték, hogy az őrzőparancsot szaporítsa és adjon ki lőparancsot. Az ezredes a tábornokot és tisztjeit higgadtan hallgatta. Egy szót se vetett közbe. Ahogy az ordítózás abbamaradt, a csoportot a falra szögezett nagyléptékű térképhez vezette és tanárosan rámutatott:

– Uraim, önök is tudják, a vasút beláthatatlan. A földutak nemkülönben. A mi létszámunk és fegyverzetünk csak annyit tesz lehetővé, amennyit naponta kétszer bejárunk. Javaslom, bocsássanak rendelkezésünkre néhány teherautót, hajtányt és páncélozott járművet. Az őrzőparancsot összehangolva egyeztessük.

– Szó se lehet róla! – üvöltötte a tábornok. – Támaszkodjanak a saját gépkocsizó lövészeikre!

– Eszközeinket és létszámunkat nem áll módomban bővíteni. Ebben az ügyben a magyar hadvezetéshez kell fordulniuk. Vegyes alakulatokat sem ajánlok, mert ba-

káink és tiszthelyetteseink nem tudnak németül. Vészhelyzetben a meg nem értés a vérvesztéséget fokozná, ami eredménynek semmiképp sem nevezhető.

A németek dérrrel-dúrral távoztak, Darnay a táborno­kot és kíséretét megkülön­böztetett udvariassággal a kapuig kísérte, tisztelgett és kifürkészhetetlen arccal bámult az autó és az oldalkocsis motorok után. A kiszáradt dűlő hosszan porzott. Nem is ülepedett le, míg az erdőbe kanyarodtak.

Tisztjei összesúgtak: – Mi a fenére vár?

Hamar kiderült. Elhalkultak a madarak, egy varjúraj az égre kavargott, majd pár kilométerrel odébb a tájat robbanás, fegyverropogás verte föl. A katonák dermedten hallgattak. Egyikük tétován rákérdezett: – Ezredes úr, nem kéne egy alakulatot ki­küldeni?

– A németeknek a rövid összecsapásból ítélve végük van. Az erdei út csapda is le­het. Elég, ha a partizánok visszavonuláskor leraknak pár aknát.

– S ha sebesültjek is vannak?

– Azokat lelövöldözték. A foglyul ejtett tiszteket elhurcolták. A partizánokat re­guláris szovjet parancsnokok irányítják. Tervezett útvonalon haladnak. Mindazonáltal ha szükségét érzi, Nemessányi őrmesterrel vonuljanak ki. Fokozott óvatossággal.

– Parancsára!

A százados szögletesen megfordult s máris a kórházbarakkba igyekezett. Az orvos a sebesülteknél vizitált, lecsapta a sztetoszkópot, majd a szanitéchez fordulva közölte: – Tizedes, maga is jön. Kötözőszert, tampont, fájdalomcsillapítót, amit tud, szedjen össze.

A kapu előtt felsorakoztak, a százados a katonákat sorba rendezte, azzal megin­dultak az erdő felé. – Na, kezdődik! – morogta a főtörzs, halkan, hogy ne jusson a parancsnok fülébe.

Az erdőn szétszóródva lopakodtak, elől az aknakeresők, utánuk a többiek. Nem a földúton haladtak, hanem a bokrok közt. Időnként megálltak hallgatózni, majd sompolyogtak tovább, valamelyest megnyugodva, mert a környéket újfent madárdal verte föl. A falusiak tudták, a közelben senki sincs, máskülönben a fákat beteríténé a csönd. Végül meglátták a halomra lőtt motorosokat, a fölrobbant autót és a véres foszlányokat. Páran félreálltak öklendezni, mások a tetemetek kíváncsian méregették. Szembesülve a háború borzalmaival legtöbbjük tehetetlennek érezte magát. Darnay igaza hamar bebizonyosodott.

– Itt már nincs mit tenni – közölte az orvos.

A parancsnok felüvöltött: – Század vigyázz! Indíts vissza!

Hirtelen megláttak egy bokrok közt lapuló fiúcskát. Nyolc-tízéves forma lenhajú rongyos legényke. A tisztet és embereit a félelemtől reszketve bámulta. Nemessányi a századoshoz lépett:

– Javaslom, a gyereket szíveskedjen elengedni. Tán madártojást szedett.

Amaz a vállát vonogatta. – Felőlem...

Sietősen fordultak és csomóba verődve megindultak. Immár nem kellett szét­szóródva lopakodni.

MÁSNAP KORA REGGEL az őrség jelentette: gyerekével a kapu előtt egy parasztasszony álldogál. Kézze-lábal próbálja közölni, mit akar. Egy baka fölismerte az erdőben elengedett fiúcskát, de a helyzettel ő sem tudott mit kezdeni. A németeknél szolgálnak tolmácsok. A főtörzsőrmester javasolta, az asszonyt küldjék hozzájuk, de az őrpárancsnok leintette, mondván: azok ketten úgy elpárolognának, mint a hajnali köd. Nemessányi arra gondolt, a nő szeretné megköszönni, hogy a gyereket elengedték, de nem az ő dolga. Közben fontolgatta, hogy megpróbál keríteni egy orosz-magyar vagy orosz-német szótárt. Nem csak a nyelvre volt kíváncsi; úgy vélte, előbb-utóbb hasznossá válhat.

A parancsnokság az ezredessel még aznap rádióon közölte: az orvost ideiglenesen a német tábori kórházba vezénylik, legfőljebb két hétre, míg Kelet-Poroszországból kiegészítik a saját állományukat. Kora délután meg is jöttek egy páncélaútóval, Nemessányit sebesen betuszakolták s a történekből okulva a töredezett aszfalton eldübörögtek. Hosszabb, de beláthatóbb, ráadásul éjszaka nem használják. Az orvosnak csak annyi időt hagytak, hogy a holmiját magához vegye. A szanitéc halkán morogta: – Baj van a fritzek-nél... Választ persze nem várt.

Nemessányi tizenöt nap után jött vissza. Szótlanságát a tisztek kimerültségének tulajdonították. Az is volt. A németek nyersen közölték, számítson rá, hogy bármikor visszarendelhetik. A doktornak nagyjából mindegy, hol szolgál, ha a Feldhospital fölösleges szigora és merevsége nem veszi el a kedvét. Orvos lévén a magyar tiszteknek az alá-fölé-rendeltségi viszonyt eszük ágába sincs érvényre juttatni, de amazok úgy egzecírozatták, mint egy mütössegédet.

Darnay első dolga volt jelentéstételre berendelni. Röviden, velősen faggatta a viszonyokról, a sebesülések jellegéről s főképp a németek hangulatáról. Nemessányi elmondta: győzelemittas kitartásuk nem múlt el, de napról napra gyöngül. Rundstedt és Guderian tábornok páncélosainak előretörése bátorító. 1942 nyarán a szaporodó veszteség a láthatatlan ellenséggel vívott harcban főképp a bakákat és a veterán altiszteket nyomasztja, de a tisztek jelenlétében ők sem teszik szóvá. Végül az orvos közölte: öt katonát tudott megmenteni, egyikük állapota kétséges, másfél tucatnyian meghaltak, nem sokkal kórházba szállításuk után. Csak annak örül, hogy sikerült egy német-orosz nyelvkönyvhöz hozzájutnia, vaskos szöszedettel.

Az ezredes biccentve elbocsátotta. Érezte, a doktort sejtése beigazolásáról nem kell győzködnie, nem is tartozik rá. Azt is tudta, az őrmester tapasztalatairól a többieknek aligha fog beszámolni. Darnay már kezdetben hosszan elhúzódó háborútól tartott, noha úgy vélte, az ország nincs fölkészülve rá. A hadba lépés a németek oldalán a geopolitikai helyzetnek és a revíziós törekvéseknek, magyarán a kényszernek tulajdonítható. Míg tünődött, belépett a törzskar hadműveleti tisztje és jelentette: a Honvédelmi Minisztérium Nemessányit táviratilag soron kívül zászlóssá léptette elő. Darnay mosolygott. Úgy látszik, köztük is vannak épeszűek. Az is lehet, a németül hibátlan beszélő orvos rendfokozatát kevesellték. Úgy döntött, Nemessányit estefelé meghívja a tiszti kantinba, hogy beilleszkedését megkönnyítse.

A fölhorgadó kedv messze kihallatszott. Az embereket zászlóstól az ezredesig jócskán megnyugtatta, hogy a dandár veszteséget eddig nem szenvedett, a legénységi állománnyal nincs gond, a tábori konyhára kéthetente érkezik ellátmány, dohányt, bort, csokoládét, némi pezsgőt is beleértve. Tudták, nem soká tart, de háborúban jobb a mának élni. Üvöltve énekelték a bakanótát:

*Százados úr sejhaj, százados úr, ha felül a lovára.
Visszatekint sejhaj, visszatekint az elfáradt bakákra.
Ugye fiúk, szép élet a katonaélet?
Csak az a baj sejhaj, csak az a baj hogy nehéz a viseleeeet!*

Az ezredes válla fölött az orvosra mosolygott:

- Zászlós úr ismeri?
- Hallottam, de a szövegét nem tudom.
- Botfűlű?
- Azt nem mondanám. Tanultam zongorázni.
- Miket játszott?

– Kezdem a Szamárindulóval, aztán Bach Wolthemperierte Klavierjével, Schumannal, Chopinnal... Egyre nehezebb darabokkal, mígnem eljutottam Bartókig. Apám utálta. Túl modernnek, afféle kakofóniának vélte.

Az ezredes a ricsajban kénytelen-kelletlen fölemelte a hangját:

– Kedves édesatyját megértem. Magam is... Hm... meglehetősen régimódi vagyok.

– Bartókot ma már zseninek vélem. Később nem volt időm játszani. Lefoglaltak az egyetemi évek.

Darnay odébb húzódott, az orvost egy intéssel magához parancsolta és rákérdezt:

– Tud egy jó történetet azokból az időkből? Mondjuk egy bogaras professzoráról.

Nemessányi meglepetten konstata, az ezredes csevegni kíván. A távolság, mely egy törzstisztet egy zászlóstól elválaszt, a személyes társalgást kizárja, mégis... Elképzelni sem tudta, a már-már családias hangvételt minek köszönheti. Frissen szerzett rangjának biztos nem.

– Ha ezredes urat nem tartom föl...

– Hallgatom.

– Az orvoskaron egyetlenegyszer buktattak meg. Nem a fölkészültségemmel volt baj. A közlönyben aznap jelent meg, hogy Pallai nevű anatómia professzorunkat magyar királyi titkos tanácsossá nevezték ki. Fogalmam se volt róla. Beléptem a szobájába: – Mély tisztelem tanár úr! Mire ő: – Tanár úr? Jó, hogy nem Gyula bácsi!

– A jóember éktelen hiú volt.

– A többiek, ahogy a proftól kiléptem, kérdezték: – Na, milyen hangulatban van? Mondtam, nehogy tanár urazzák! Mától kegyelmes. Ezek után mind jelest kaptak.

– Nézze hadnagy, mivel az első világháborúban kezdtünk szolgálni, a címeket-rangokat alaposan belénk sulykolták. A Wiener-neustadti Katonai Akadémián főképp. Rendjén való, mert tekintélytisztelet híján a katonai hierarchia nem működik, de a polgári életben megmosolygató. Arisztokrata tisztársainkat se szólítottuk bárónak, grófnak, hercegnek, stb. Maguk sem igényelték. Aki hadnagy, főhadnagy, und so weiter, a kaszinóban is a rangjára, esetleg a beosztására büszke. Főleg a huszárok. Na, menjünk be.

Nemessányi sejtette, az ezredes valami személyeset akart megtudni, de ezzel is lelkiismeretességét igazolta. A jó parancsnok kíváncsi az alantasaira, mielőtt eldönti, milyen feladatot bíz rá. Akár egy főorvos a végző medikusokkal. A kórház is hierarchikus, már-már feudális, de hát sem orvosnak, sem tisztnek lenni nem kötelező.

Ahogy a kantinba léptek, a nóta abbamaradt, a jelenlévők felugráltak és feszesen tisztelegtek. Nem ittak eleget, vagy a fegyelmet jól beléjük vették. Darnay helyet foglalt az asztalfőn, Nemessányinak a végén helyet szorítottak, egyikük poharat nyomott a kezébe. – Ezredes úr! – üvöltötte –, engedelmével igyunk az újsütetű zászlósrá!

Darnay épp csak kortyolgatott, a többiek fenéig itták. A társalgás emelkedett hangulatban folytatódott. A tisztek iszogatva, egymás szavába vágva beszélgettek. Tudták, Darnay a társalgásban legföljebb egy-egy halk megjegyzéssel vesz részt. Azt is tudták, a kantint hamarosan elhagyja. Ahogy a fő mókamester, Ilkey százados trágár viccekbe kezd, föláll és biccentve távozik. Rendes ember, jó parancsnok, de a sorban hátul állt, mikor az Úristen humorérzéket osztogatott. Persze tisztában vannak azzal, hogy az ezredesnek nem dolga beosztottjaival cimborálni, de kissé őket is zavarta. Darnay a régi iskola neveltje. Fogalmuk sincs róla, hogy a nagy háborúból miféle emlékeket őriz, beleértve Galíciában elesett bátyját és hozzá közel álló bajtársait. Annnyit tudtak, kétszer sebesült, majd ismét frontszolgálatra küldtette magát; ezt is onnan, hogy látták Károly csapatkeresztjét, III. osztályú vaskorona-rendjét és más kitüntetéseit. Többször vezényelték tanítani a Ludovika Akadémiára. Rég tábornokká kéne kinevezni, csakhogy a hadvezetés rendre megfelelkezik róla. Tisztjei csöppet se bánták, merthogy jó alatta szolgálni.

Nemsoká szóltan távozott, az orvos is ment volna, de a többiek üvöltve marasztalták. A mulatozás pontban éjfélkor ért véget, ahogy Darnay megszabta, azt meg hajszál-pontosan betartották. Segédtszjtjének senkit se kellett figyelmeztetni.

AZ ŐSZI ESŐZÉS a tábort és a földutakat mocsárrá változtatta. Mire Botond teherautóikat megkapták, alig lehetett velük közlekedni, noha a háromtengelyes jármű terepjáró képessége az osztrák-német Steyrét jócskán felülmúlja. Hiába a csörlő, a Botond rajgépkocsival kellett vontatni, vagy tucatnyi sárral bevett baka erőlködött, hogy az elakadt kerekeket kiemeljék. Végül el sem indultak. Az őrjáratozást a nyomasztó üzemanyaghiány sem tette lehetővé, bár a Botond silány benzinnel is eljár.

A németek Darnaynak átengedtek egy parancsnoki Horch személyautót, az megüresen gubbasztott a fészkerben.

November elején egyik napról a másikra beállt a tél, hóval, jéggel, viharos szelekkel. A katonák nem győztek fát vágni az erdőn. Néha Vinnyicából kaptak pár vagon szenet, de a mínusz tizenöt-húsz fokban ez édeskevés. A partizánháború alább hagyott, a németek is visszahúzódtak, a környék elcsöndesült. A zászlós csupán fagydagاناتokat gyógyíttatott s a jégen botladozók törött karját, bokáját gipszelte. A környékbeli falvak dideregtek, a behavazott dűlőkön lélek nem járt. A tisztek elképzelni se tudták, a parasztok miből élnek. – Földjeiket elvették, a kolhozt megszokták... – mosolygott egy őrnagy. Odavetett megjegyzésére Darnay kérdéssel válaszolt: – Ön szerint a nélkülözés megszokható?

Az őrnagy bosszúsán felelt: – Kinek így, kinek úgy.

– Addig, amíg éhen halnak. Noha erre felé vannak a legzsírosabb termőföldek. Csernozjomnak hívják. Értesült a holodomorról?

– Nem én. Ezredes úr mit tud róla?

– A háború kitörésekor igyekeztem Ukrajna történelmét megismerni. A holodomor mesterségesen előidézett éhínség, röviden népirtás. A kiszivárgott adatok szerint 1932-33-ban öt-hat millióan pusztultak bele.

A tisztek ámultan hallgatták. Darnay alapos felkészültségével addig is tisztában voltak, de hogy a német hadicélt ne csak föltételezze, számíton rá, elképesztőnek tűnt. A Molotov–Ribbentrop paktum és Lengyelország kölcsönös lerochanása után egy német–szovjet összecsapásra senki sem számított. A Ludovikán kötelező olvasmányként Carl von Clausewitz porosz tábornagy stratégiai tanulmánykötetét betéve megtanulták, melyben a hadviselő feleket a kétfrontos háborútól óvja. Helmuth von Moltke generális írásait is olvasták. A beszélgetés ezek után az esélyek latolgtatásával telt, de az ezredes abban már nem vett részt. Nemessányi maradt, de véleményt nyilvánítani orvosként és újsívetű zászlósként esze ágában se volt. Nem akart nevetségessé válni, noha Darnayval értett egyet. De ha az ezredest visszhangozza, némelyek szolgalelkűséggel vádolhatják. Tudta, köztük is vannak a németek sikereitől megrésze-gültek, de senkivel sem akart összetűzni. Stratégiai kérdésekhez hozzászólni különben sem dolga. Elég, hogy kapcsolatuk a szanitéccal kezd fölengedni.

Az irgalmatlan tél kitarzott. A katonák az összezártságot nehezen viselték, annak ellenére, hogy az őrzáratok során a hóviharban tucatnyian eltévedtek és halálra fagytak. Felkutatásukra önként alig jelentkeztek. Dideregtek a gyöngén fűtött épületekben is, nem szólva az akadozó ellátmányról. Krumplit, marharépat kaptak, kevéske dohányt, húst egyre kevesebbet. Februárban már csökkenteni kellett a fejadagot. A németek utánpótlása élelemben, téli ruházatban bőségesebb, de hogy a magyarokkal megosszák, föl se merült. Darnay meg sem próbálta, sváb származású törzstisztjei sem. Tudták, mennyire hiábavaló. A Horch gépkocsi átadása felsőbb parancsra történt. Kevés kivétellel így kezdődött a németbarát tisztek kiábrándulása és a terjedő elégedetlenség. A váltás hétről hétre halasztódott, szabadságra még a családosok se mehettek. Levelet is egyre ritkábban kaptak. A szerelvények a fölfagyott síneken

meg a hótörlaszokon alig bírtak átvergődni. A jeges utakon legföljebb a páncélosok mozoghattak, de azokra a fronton volt szükség. Darnay egy ízben a zászlóssal társalogva megjegyezte: „Most tél van és csend és hó és halál. A föld megőszült; Nem hajszálanként, mint a boldog ember...”

Elfordult és odébb állt.

Nemessányi csöppet se csodálkozott. Az ezredes Vörösmarty-idézete olvasottságát igazolta, egyben szükségzavúságát, de azt a zászlósnak volt alkalma megtapasztalni. Darnay a tiszti kantint a lehető legritkábban látogatta. Inkább a szobájában olvasgatótt, állig felöltözve. Sose kérte, hogy gyakrabban fűtsék, bár a vaskályhán a bádógtál vize hajnalra befagyott. A tisztek nótázhatnékja elenyészett. Unaloműzőként kártyáztak vagy sakkoztak. Az őjrátatok megritkultak, német–magyar részről egyaránt, merthogy a sűrű hóviharban lépést se lehet tenni. A fegyverolaj a závarzatba dermed, a német Schmeisser meg a magyar Király géppisztolyoké s a Mannlicher karabélyoké ugyanúgy.

A zászlóalj szenteste felsorakozva köszöntötte a karácsonyt, erősen bizakodva. Úgy tudták, a szabadságolások újév elején megkezdődnek. Nem melleleg Vinnyicából meglepetésszerűen érkezett két vagon szén. A bakák elvonultak a barakkokba, a tisztek a kantinba ünnepelni. Előkerültek a dugi borok és pálinkák, Darnay saját készletéből öt üveg pezsgőt hozott – szentestére tartogatta – így egy-egy pohárka jutott mindenkinek. Kitöltését legifjabbként Nemessányira bízták, és várták, hogy az ezredes pár szót szóljon.

– Uraim – kezdte – Isten éltesse mindnyájukat. Távol az otthonunktól az alkalom nem igazán ünnepélyes, de az áhítat itt is, ott is összeköt. Fölkérem Tóthpál tábori lelkes urat, mondja el imáját.

Amaz színtelen hangon beszélt a kis Jézus eljövételéről, a megváltásról, a haza és a hit megtartó erejéről meg a hűségről, utoljára a többiekkel elhadarta a Miatyánkot. A tisztek sokkal többre nem számítottak. Várták, hogy Darnay folytassa valami lelkesítő beszéddel.

Csakhogy az ezredes szárazon közölte: – A bakák és tiszthelyettesek közt az a szóbeszéd járja, hogy nemsoká megjön a szabadságolási parancs. A vasútvonalak túlterheltek. Váltásra tavaszig nem számíthatunk. Ha az állomány kérdezősködne, feleljék azt, hogy nem tudják. Mint ismeretes, a németek ebben a farkasordító hidegben a moszkvai csatát elvesztették. A Barbarossa hadműveletnek befelelgett. Csapataikat a szovjetek háromszáz kilométerre visszavetették. Összegezve: legalább nyárig maradunk, hacsak a dandárt a hadvezetés föl nem váltja, vagy máshová nem vezényli.

– Ezredes úr – kezdte a hadműveleti osztály vezetője – a legénység hangulata romlani fog. Az a fegyelemre is kihat. Mondjunk valami biztatót.

– Hamis reményt ne keltsünk. A csalódás a létező legrosszabb állapot. Minket igazmondásra neveltek. Alezredes urat és az összes jelenlévőt. A válasz elől kitérni lehet, hazudni nem ajánlatos. Ami a fegyelmet illeti: főnntartásáért mind felelünk. Csapattisztek vagyunk, nem kedves nővérek.

Amazok súlyosan hallgattak. Lázongásra eddig nem került sor, de ezek után kizárni sem lehet. Az ünnepi hangulat úgy eloszlott, mint napsütéskor a köd; a pis-láloló petróleumlámpák füstje nem, mert az ajtókat-ablakokat a jeges szél miatt szorosan zárva tartották, a repedéseket rongyokkal szigetelték. A huzat így is baljósan orgonált.

Január vége felé a tisztikar hangulatát tovább rontotta a Fővezérség váratlan be-toppanó vizsgálóbizottsága egy hadbíróval és három vezérkari tiszttel meg egy ismeretlennel. Utóbbi egyenruhája is katonára vallott, de beosztását nem fedte föl. Darnay sejtette, a 2. vkf. ügyosztály, vagyis a hírszerzés és kémelhárítás tagja. Azt is tudta, a szervezetben egy német összekötő szolgál, akivel minden értesülést kötelesek megosztani. Nyilvánvaló: valaki vagy valakik följelentették. A bizottság három Csaba páncélgépkocsival jött. Az emberek megcsodálták, de a csikorgó hidegben nem soká nézegették.

A jövevények bezárkoztak a kantinba, az ebédet is bevitették. A vizsgálat kora estig tartott. Másnap hajnalban távoztak, anélkül, hogy a tisztekkel egy szót közöltek volna. Darnay hadművelleti osztályvezetője végig jelen volt, de hallgatott ő is. Az ezredes délután összehívta a törzskart és szűkszavúan bejelentette:

– Uraim, a Fővezérség vizsgálatot indított. A vád a partizánháború szabotálása. A németek az őrzőparódit kevesellték.

Darnay kivárt, a tiszték feszülten hallgattak.

Az ezredes higgadtan folytatta: – A tárgyalás szóbeli megrovással végződött. Minden marad a régiiben. A szolgálatból nem mentettek föl. Végezzék a dolgukat. Kérdés?

A fölhangadó vidám hangzavar, megkönnyebbült sóhajok, a vaskályhában ropogó tűz a feszültséget úgy eloszlatta, mintha Darnay szabadságolást jelentett volna be. Ezek után senki sem akart kérdezősködni. Attól tartottak, az ezredest leváltják és olyasvalakit állítanak a helyébe, akinek nem számít a csikorgó fagy, sűríti az őrzőparódit, bármekkora veszteséggel jár. Istennek hála nem így történt.

Darnay azzal fejezte be: – Ha újabb fejleményekre kerül sor, idejében közlöm.

A két törzstiszt elsőként lépett ki s a havon ropogó léptekkel távozott.

Az alezredes a többiektől kellő távolságra rákérdezett: – Nem kíváncsi arra, ki vagy kik lehettek a besúgók?

– Nem igazán. Csak arra lenne jó, hogy a bizalmatlanságot szítsa. Ha rájönnek, lennének mások. Minden hadseregben vannak elégedetlenek. Békeidőben is, hát még háborúban.

AHOGY VÁRTÁK, KORA TAVASSZAL a partizánháború újra kezdődött, egyre elszántabban és véresebben. A németek a Wehrmacht alakulatait Waffen SS csapatokkal egészítették ki, az erdei utakat elaknásították és túszoikat szedtek. A vágányokat hetente kellett javíthatni vagy újra fektetni. A váltókat éjjel-nappal őrség vigyázta, ennek ellenére a rádión leadott helyzetjelentés egyre ijesztőbbé vált. Már a németek is kezdték belátni, ekkora területen a hajtóvadászati hiábavaló. A parasztoznak meg-

tiltották, hogy falvaikból kilépjenek, akit pedig napnyugtakor a határban kaptak, felszólítás nélkül agyonlőtték. Darnay az éjszakai őrjáratozást megtiltotta, mondván, sötétben a baráti tűz, az, hogy a Wehrmacht a magyarokat nem ismeri föl, kiszámíthatatlan veszélyforrás. A váltóőrséget megerősítette – ezzel sikerült a németeket megnyugtatnia –, ennél többre nem vállalkozott. Többek közt azért sem, mert végre megkezdődtek a szabadságolások. Közben a dandárt zöldfülű újoncokkal töltötték fel. A láthatatlan ellenség a magyar tábor közelében nem próbálkozott, de jelenlétéről egy pillanatra sem lehetett megfeledkezni. A partizánok szakadó esőben, jeges szélben is türelmesen várakoztak, hogy aknáikat lefektessék s a hazatérő alakulatokat lerohanják.

Tavaszi elején a táborig kórházba kéredzkedett egy ukrán parasztság, siheder fiával. Nemessányi többé-kevésbé megtanult oroszul – a tisztok nem győztek csodálkozni –, mire a zászlós közölte: – Novembertől júniusig bőven volt időm rá. Tisztársait csak arra kérte, újszülött nyelvtudását ne terjesszék. – Orvos vagyok, nem tolmács – mondta.

Kísétált a kapuhoz s a kétségbeesetten hadaró asszonnyal szóba elegyedett. A kamasz alig állt a lábán. A hadnagy nem tehetett mást, a nőt az őrségre bízta, a kölyköt betámogatta a rendelőbe, a szanitécclal levetkőztették és fölfektették a műtőasztalra. Az ifjanc válla alatt vérző seb vöröslött, holtápadtra vált, végül elájult. – Golyó – közölte Nemessányi. – Fertőtlenítőt, tampont, szikét, sebkanalat, gézt!

Ahogy a műtéttel végeztek, máris indult Darnayhoz jelentéstételre.

Az ezredes rögtön fogadta.

– Mi történt?

– Egy helybeli asszony a kapuba hurcolt egy súlyos sérültet. Meg kellett operálni.

– A sérülés jellege?

– Vállba lőtték. A golyó kilenc milliméteres parabellum. A Waffen SS csapatok Schmeisser géppisztolyba használják.

– A sebesült kora?

– Tíz-tizenhét-tizenkilenc éves. Nincsenek papírjai.

– Gondolja, hogy partizán?

– Ezredes úr, fogalmam sincs. Föltehetően az, vagy megszegte a kijárási tilalmat, ezért lőttek rá.

– Melyiket valószínűsíti?

– Ha partizán, nagy bátorság kellett ahhoz, hogy a nő idecipelje.

– Maradjunk annyiban: parasztyerek, aki sötétedés után a németekbe botlott. Végezze a dolgát. Leléphet.

Az orvos feszesen tisztelgett és indult kifelé. Darnay utána szólott: – Attól tartok, lesz dolga hasonló esetekkel.

Tíz nappal később a táborba újabb sebesültet hoztak. Az asszonyok arra hívtak, kisbaltával véletlenül megvágta a lábát. Sírva könyörögtek, a doktor úr lássa el, áldja meg az Isten s majd ők is meghálálják. A sérülést lövedék okozta. A fickónak

szerencséje volt: a golyó térd fölött roncsolt, csontot nem ért. Pár nap után érte jöttek és zokogva elcipeltek.

A tiszték, ha gyanakodtak is, erről és a hasonló esetekről mélyen hallgattak. A vizsgálat óta nem próbáltak a németekkel közösködni, azoknak meg kisebb bajuk is nagyobb volt annál, semhogy újabb hadbíróági tárgyalást szorgalmazzanak. A fronton a helyzet egyre romlott. A magyar 2. hadsereg a munkaszolgálatos zsidókkal és 30-40 éves póttartalékosokkal közeledett a doni szovjet hídfőállásokhoz. A papírvékony arcvonalra nem volt elég ember, lőszer, élelem és hadfelszerelés. A német–magyar hadosztályok Kurszkból indulva a kiűritett orosz területeket sorra elfoglalták, de a vezérkar tudta, az óriási térség, a szovjet tartalékok és az erősödő ellenállás nyomán a helyzet egyre kilátástalanabb. A Wehrmacht Sztálingrád ostromára összpontosított, közben újra beállt a tél.

A kórházba kéthetenként hoztak sebesülteket. Darnay, a tisztikar és a legénység rég nem volt kíváncsi rájuk. A front magyar vesztesége elkészerítően gyarapodott, a gyászjelentések nyomán a levertség nőttön nőtt. Horthy István kormányzóhelyettes halála, a megsemmisítő sztálingrádi vereség, a szovjet csapatok doni áttörése és a témérdek áldozatot követelő visszavonulás után az embereket már csak a túlélés foglalkoztatta.

Nyár elején megjött a parancs: az alakulatot fölváltják. Két hosszú év után a katonákban ez tartotta a lelket. A lázas készülődés napokig tartott, közben a zászlós még egy műtétet csinált. Kutya se törődött vele. Csak az ezredes közölte: – Ugye tudja, hogy a maga és tisztársai életével játszott?

- Megbocsásson, de ön is.
- Nem vagyok rá büszke, de mi mást tehettünk?
- Orvosként én nem, de ezredes úr...
- Én sem.

Ebben maradtak.

Utolsó nap megpakolt teherautók, púpozott szekerek közt a katonák kezdtek felsorakozni. Az ezredes, tisztjei, a tiszthelyettesek és a legénység megkönnyebbülten várakoztak. Darnay nem szándékozott búcsúbeszédet tartani, az alezredessel megkerülték a személyautót és az oszlop élére álltak. A menetparancs előtt lihegve a táborba esett pár ukrán parasztszony, tekintetük Nemessányit kereste, meglátták és a katonákkal mit se törődve odafutottak. Egyikük letérdelt és elfúló hangon hadarta: – Isten áldja meg doktor úr! Amit a fiainkért tett, hálásan köszönjük. Csak ezt a kis ajándékot adhatjuk, hogy emlékezzen ránk.

Fölállt és a zászlós kezébe nyomott egy újságpapírba tekert csomagocskát.

Nemessányi zavartan átvette s a hátizsákjába suvasztotta, az asszonyok odébb léptek, Darnay bólintott, egy főtörzsőrmester felüvöltött: – Indulás!

A vinnyicai vasútállomás zsúfolásig telt. Az érkező-induló szerelvények, az izgatottan toporgó katonák, a csoportokba verődő tiszték, a kíváncsi helybeliek, a mállha meg az egylovas szekerek áttekinthetetlen zűrzavarán a tábori csendőrség se tudott úrrá lenni. Az emberek úgy várták a bevagónírozást, mint fuldokló a mentőövet.

Páran a horizontot bámulták, hátha feltűnik egy szovjet bombázókötelék, de az ég felhőtlen tisztának látszott. Az állomásépület kezdett kiürülni. Egy parancsőr tiszt Darnay elé toppant és vidáman közölte: – Ezredes úr, az önök szerelvénye a kettes vágányon áll. Öt perc múlva indul. Kérem, sorakoztassa az embereit.

– Értettem.

Darnay intett, a tiszthelyettesek a legénységet századokba rendezték és futólépcsőben megindultak. Az ezredes Nemessányi mellé sodródva rákérdezett:

– Elárulná, mivel lepték meg az asszonyok?

– Fogalmam sincs. Majd otthon megnézem.

– Maga nőtlen, de a feleségem máris firtatná: ezredes, mi van abban a csomagban?

Elindultak a vagonhoz. Darnay a bakákat előre engedte, hogy utolsóként szálljon föl a tiszt kocsiba. Megállt, körbenézett, majd hirtelen megtántorodott és a szénporos földre roskadt. Szemei fölakadtak, mellén vérfolt vöröslött. A dörrenést igen, de a baljósan füttyülő golyót senki sem hallotta. Csak azt látták, az ezredes kiszenvedett. A távolság mesterlövészre vallott. A szemtanúkat megbénította a tehetetlenség. Darnay tetemét döbbenten bámulták, míg a szerelvény meglódult és zötyögve-csattogva elhagyta az állomást.

Az ajándékcsomag egy ősrégi ikont tartalmazott. Az asszonyok a vörösök elől soká rejtegették, majd évtizedeken át a doktor fiókjában lapult. Huszonnégy éve függ a falon, abban a szobában, ahol Nemessányi fiú unokája alszik.

